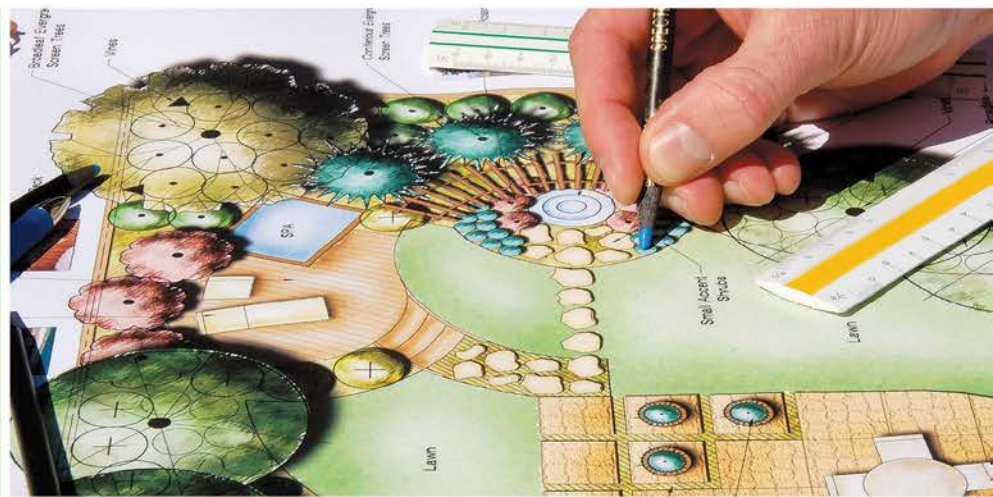

Edita Nagyová
Zuzana Pallaghyová

SADOVNÍČKA TVORBA

pre 4. ročník
študijného
odboru 4211 M
záhradníctvo,
4228 M
záhradnícka
tvorba a služby,
a pre 1.
a 2. ročník
pomaturitného
štúdia
študijného
odboru 4223 Q
Krajinárske
úpravy a tvorba
krajiny

Ing. Edita Nagyová
Ing. Zuzana Pallaghyová

SADOVNÍČKA TVORBA

pre 4. ročník študijného odboru 4211 M záhradníctvo,
4228 M záhradnícka tvorba a služby,
a pre 1. a 2. ročník pomaturitného štúdia študijného odboru 4223 Q
Krajinárske úpravy a tvorba krajiny

PRÍR^{DA}

Recenzenti

Ing. Eva Miklovičová

Ing. Jozef Slovák

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky schválilo pod č. 2021/17460:5-A2201 didaktický prostriedok Sadovnícka tvorba pre 4. ročník. Schvaľovacia doložka nadobúda účinnosť 29. októbra 2021 a má platnosť do 31. augusta 2026."

Copyright text © 2009, 2019, 2022 by

Edita Nagyová, Zuzana Pallaghyová

Illustrations © 2009, 2019, 2022 by:

Ján Čorba (73)

Ján Háber (30, 52, 54, 77, 88, 89, 100, 110, 118)

Jana Hrabovská (119)

Edita Nagyová (č. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 11, 12, 15, 20, 22, 23, 24, 25, 42, 43, 45, 46, 49, 58, 59, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 92, 93, 94, 96, 97, 101, 103, 104, 114)

Miroslav Pallaghy (44, 47, 48, 50, 55, 56, 57, 105, 106)

Zuzana Pallaghyová ml. (8, 10, 13, 14, 64, 67, 107, 111, 126)

Zuzana Pallaghyová (36, 60, 61, 62, 68, 69, 70, 71, 74, 75, 90, 91, 102, 108, 109, 112, 113, 115, 116, 117, 120, 121, 122, 123, 124, 125)

Alfonz Torma (76)

Slovak edition © 2022 by IKAR, a.s.

ISBN 978-80-551-8370-1

OBSAH

Úvod do sadovníckej tvorby /4

1. VPLYV VEGETÁCIE NA ŽIVOTNÉ PROSTREDIE /5

1.1 Faktory životného prostredia /5

1.2 Funkcia zelene /7

1.2.1 Estetický význam zelene /7

1.2.2 Zdravotný význam zelene /7

1.2.3 Psychický a rekreačný význam zelene /8

1.2.4 Mikroklimatický význam zelene /8

1.2.5 Kultúrno-spoločenský význam zelene /9

1.2.6 Ekologická a ochranná funkcia zelene /10

1.2.7 Hospodárska funkcia zelene /10

2. HISTORICKÝ VÝVOJ ZÁHRADNÉHO UMENIA /11

2.1 Záhrady staroveku /12

2.1.1 Charakteristika orientálnych starovekých záhrad /13

2.1.2 Východoázijská kultúrna oblasť /15

2.1.3 Starovek v Európe – grécke a rímske záhrady /16

2.2 Záhrady stredoveku /18

2.2.1 Byzantská a islamská kultúra /18

2.2.2 Európska románska a gotická kultúra /19

2.3 Záhrady novoveku /20

2.3.1 Renesančné záhrady /20

2.3.2 Barokové záhrady /23

2.3.3 Talianske barokové záhrady /25

2.3.4 Francúzske záhrady /26

2.3.5 Anglický prírodno-krajinársky park /28

2.3.6 Novovek – 19. storočie /32

2.3.7 Súčasná sadovnícka tvorba /33

3. ESTETIKA AKO FILOZOFICKÁ DISCIPLÍNA /36

3.1 Stručný prehľad vývoja estetiky /37

3.1.1 Estetika ako súčasť filozofie starovekého Grécka a Rímskej ríše /37

3.1.2 Estetika v stredovekej kresťanskej kultúre /38

3.1.3 Návrat ku klasickej estetike v období renesancie /38

3.1.4 Rozvoj estetiky od 17. do 20. storočia /39

3.2 Princípy estetického vnímania /39

3.2.1 Proces estetického vnímania /39

3.2.2 Krása, vkus a móda /40

3.2.3 Sadovnícke kompozičné princípy /41

3.2.4 Účelnosť /43

3.2.5 Súmernosť a asymetria /46

3.2.6 Prvky estetického účinku /50

3.3 Prostriedky sadovníckej kompozície /51

3.3.1 Dominanta /51

3.3.2 Gradácia /52

3.3.3 Rytmus /53

- 3.3.4 Harmónia a kontrast /55
- 3.3.5 Proporcionalita, miera a modul /57
- 3.3.6 Naturalizmus, štylizácia a abstrakcia /58
- 3.3.7 Ilúzia /60
- 3.3.8 Farby v sadovníckych úpravách /62
- 3.3.9 Premenlivosť /66
- 3.3.10 Svetlo a tieň /67
- 3.3.11 Organizácia priestoru /69

4. OBNOVA HISTORICKEJ ZELENĚ /72

- 4.1 Obnova pravidelných záhrad /75
- 4.2 Obnova prírodno-krajinárskych parkov /76

5. SADOVNÍCKE ÚPRAVY V INTRAVILÁNE SÍDEL /78

- 5.1 Súkromná zeleň /80
- 5.2 Zeleň v obytných súboroch /87
- 5.3 Sadovnícke úpravy občianskej vybavenosti sídel /89
- 5.4 Podniková zeleň /96
- 5.5 Zeleň vo verejných priestoroch miest /97
 - 5.5.1 Zeleň pred význačnými budovami /102
 - 5.5.2 Zeleň okolo pomníkov a pamätníkov /102
 - 5.5.3 Mestské parky /103
- 5.6 Zeleň na vidieku /104
- 5.7 Strešné záhrady /106

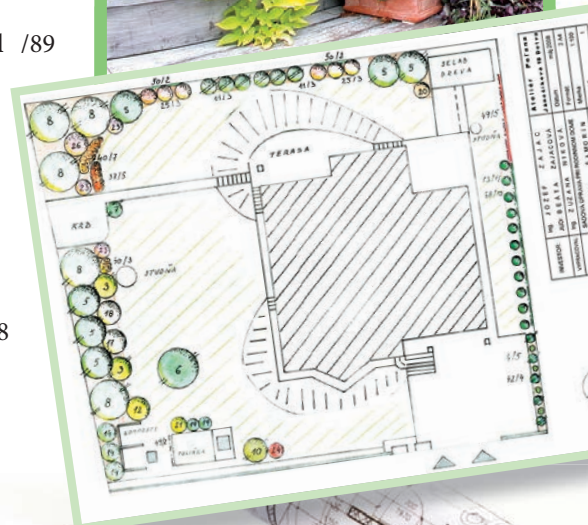
6. SADOVNÍCKE ÚPRAVY V EXTRAVILÁNE /108

- 6.1 Zeleň okolo komunikácií (cestná zeleň) /108
- 6.2 Zeleň okolo vodných tokov a nádrží /110
- 6.3 Sadovnícke úpravy rekreačných oblastí /112
- 6.4 Iné sadovnícke úpravy v krajine /115

CVIČENIA /121

- 1. Hodnotenie okrasných drevín z hľadiska nárokov /121
- 2. Hodnotenie okrasných drevín z hľadiska vonkajších znakov /122
 - 2.1 Habitus (vzhľad) drevín /122
 - 2.2 Štruktúra a textúra koruny /123
 - 2.3 Farba drevín /124
 - 2.3.1 Farba listov /124
 - 2.3.2 Farba kvetov a plodov /125
 - 2.3.3 Farba kôry /125
- 3. Posúdenie a rozbor staršej sadovníckej úpravy /126
 - 3.1 Biologický rozbor sadovníckej úpravy /126
 - 3.2 Kompozičný rozbor sadovníckej úpravy /129
 - 3.3 Funkčný a technický rozbor sadovníckej úpravy /129
- 4. Posúdenie a rozbor novej sadovníckej úpravy /131
- 5. Práca s odbornou literatúrou a internetom /132
- 6. Vypracovanie odbornej práce na zadanú tému /134

Použitá literatúra /135

ÚVOD DO SADOVNÍCKEJ TVORBY

Rozvoj industrializácie a stavebníctva prináša okrem pozitívnych výsledkov aj mnoho negatívnych činiteľov, ktoré ovplyvňujú životné prostredie. Zeleň sa stáva dôležitou a neodlučiteľnou súčasťou životného prostredia a urbanistického celku. Na jej výsadbu používame rozlične veľké plochy, ale aj umelé podlažia (strešné záhrady) a nádoby. Na veľmi malých a spevnených plochách používame vertikálnu zeleň. Štúdium sadovníckej tvorby pomáha tomu, aby zeleň nebola iba funkčná, ale aj estetická.

Sadovnícka tvorba oboznamuje s teoretickými aj praktickými poznatkami o vplyve zelene na životné prostredie. Zaoberá sa aj históriou sadovníckej tvorby. Na základe poznania historických záhradných slohov môžeme zodpovedne pristupovať k ich údržbe a rekonštrukcii, prípadne vhodne použiť motívy z historických záhrad aj pri dnešných pravidelných úpravách. Pritom je však dôležité ovládať dokonale zákonitosti estetiky a princípy kompozície. Pri rekonštrukcii či navrhovaní sadovníckych úprav je nevyhnutné spolupracovať so Štátnou pamiatkovou správou a ochranou krajiny, s urbanistami, stavbármi, lesníkmi a ďalšími odborníkmi. Súčasťou sadovníckej tvorby sú cvičenia, kde je nevyhnutné využiť získané vedomosti nielen zo sadovníckej tvorby, ale aj zo sadovníctva – dendrológie, plánovania a projektovania zelene, sadovníckeho kreslenia i kvetinárstva. Pre zdravý a dobrý vývoj rastlín sú nevyhnutné aj poznatky z náuky o pestovaní rastlín.

Sadovnícka tvorba nadväzuje na mnoho odborných predmetov a vyžaduje spoluprácu s mnohými odborníkmi. Cieľom je, aby žiak – budúci sadovník vedel tvorivo pracovať, využívať všetky dostupné informácie a vytvárať funkčné a estetické zelené plochy.

Pri navrhovaní, úprave a údržbe parkových plôch prajeme všetkým veľa úspechov a dúfame, že im pomôže aj táto publikácia.

Ďakujeme Ing. Alfonzovi Tormovi za poskytnutý materiál o obnove historických záhrad a recenzentom za odbornú pomoc pri vzniku učebnice.

Autorky

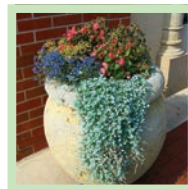
1. VPLYV VEGETÁCIE NA ŽIVOTNÉ PROSTREDIE

Životné prostredie sa spomína v súčasnosti denno-denne v rozličných spojeniach a súvislostiach. Vedecké inštitúcie aj mimovládne organizácie upozorňujú na neustále sa zhoršujúce životné prostredie. Čo predstavuje životné prostredie?

*Životné prostredie predstavuje súbor prírodných síl a vplyvov, ktoré pôsobia na živý organizmus. Do životného prostredia rastlín patria všetky prírodné sily a javy, ktoré vplývajú na rast a vývoj rastlín. Vzťahmi medzi organizmami a prostredím sa zaoberá **ekológia**.*

Životné prostredie ničia nielen exhaláty a nadmerné používanie chemických prípravkov, ale ohrozuje ho aj nerozumné hospodárenie s lesmi. Lesy predstavujú dôležitú zložku vegetácie, ktorá vo významnej miere ovplyvňuje životné prostredie. Nadmerná ťažba dreva spôsobuje zmeny v miestnej klíme, zvyšuje sa **vodná a veterná erózia pôdy**.

V druhej polovici 19. storočia sa začali vzniknuté chyby naprávať umelým zalesňovaním. Lesní hospodári si museli uvedomiť, že les má v životnom prostredí nezastupiteľnú hydrologickú a pôdoochrannú funkciu. **Vegetácia tlmí mnoho negatívnych činiteľov a vytvára tak priaznivejšie podmienky pre ľudí.**

1.1 Faktory životného prostredia

Faktory životného prostredia pôsobia priamo na rastliny aj na ľudí. Kým ľudia sa dokážu podmienkam prispôbiť, rastliny pre dané podmienky vyberáme. Životné prostredie zahŕňa faktory, ktoré nevieme ovplyvniť, napríklad klímu, ale aj tie faktory, ktoré si ľudstvo vývojom „vyrobilo a vyrába“, ako sú znečisťovanie ovzdušia i vôd, exhaláty a hluk. Vzniknuté problémy musíme riešiť. Sú podmienky, ktoré musíme rešpektovať, a faktory, ktoré môžeme pomocou sadovnícko-krajinárskych úprav eliminovať.

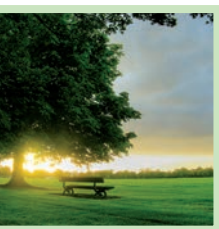
Medzi najdôležitejšie prírodné faktory, ktoré ovplyvňujú sadovnícke a krajinárske úpravy, patria **klíma a mikroklima, pôda, vodné toky a podzemné vody**.

Klimatické podmienky

Naša krajina leží v atlanticko-kontinentálnej časti mierneho pásma. Má celkovo dobré podmienky na pestovanie širokého sortimentu drevín. V oblastiach južného Slovenska sa začali dariť dreviny, ktoré sú typické pre teplejšie oblasti (*Albizia*). Pri výbere drevín musíme rešpektovať tieto klimatické faktory: **svetelné podmienky stanovišta, teplo a vodu**. Osobitné postavenie medzi prírodnými činiteľmi má **pôda**.

Svetlo

Svetelné podmienky stanovišta sa menia v závislosti od ročných období, ale vplýva na ne aj sklon (expozícia) terénu. Južné svahy majú lepšie svetelné pod-

mienky ako rovina. Dôležitá je orientácia na svetové strany. Najmenej svetla dostávajú rastliny na severnej strane. Niektoré dreviny sú mimoriadne citlivé na svetelné podmienky. Napríklad magnólia si vyžaduje výslnie, ale s miernym zatienením proti predpoludňajšiemu slnku, najmä na východných a južných svahoch. Rododendron zasa vyžaduje ochranu pred úpalom a mrazivým vetrom. Vyhovuje mu výsadba na severnom svahu alebo na severnej strane budovy.

Teplo

Množstvo tepla, ktoré sa dostáva na povrch zemegule, nie je všade rovnaké. Závisí od ročného obdobia, zemepisnej šírky, nadmorskej výšky, expozície terénu a mení sa počas dňa. Ukazovateľom týchto hodnôt je **priemerná ročná teplota**. Okrem nej nás zaujímajú aj extrémne letné a zimné teploty. Kým prímorský charakter podnebia sa vyznačuje malými ročnými výkyvmi teplôt, vo vnútrozemí bývajú výkyvy teplôt počas roka väčšie. Menšie výkyvy teplôt sa vyskytujú v chránených polohách so strednou nadmorskou výškou, teda od severu chránených podhorských oblastiach, v ktorých je leto o niečo miernejšie a vzduch vlhší.

Tepelné podmienky stanovišta sa vyjadrujú aj dĺžkou vegetačného obdobia, t. j. počtom dní, v ktorých priemerná denná teplota presahuje 10 °C. So stúpaním nadmorskej výšky sa vegetačné obdobie skracuje priemerne o 8 – 9 dní na každých 100 metrov. Do zimného obdobia sa rátajú dni s priemernou teplotou pod 0 °C a do letného vegetačného obdobia dni s priemernou teplotou nad 15 °C.

Voda

Voda patrí medzi najdôležitejšie klimatické činitele, pretože tvorí podstatnú časť zelených rastlín. Pri vode si všímame **priemerné ročné zrážky**, formy zrážok (dážď, sneh) a vlhkosť vzduchu. Dôležitá je aj informácia, či sa záujmové územie nenachádza v tzv. *dažďovom tieni*. Pre dreviny nie sú dôležité iba zrážky, ale aj hladina spodnej vody. Vysoká **hladina spodnej vody** spôsobuje vlhkosť stanovišta, hoci oblasť trpí nedostatkom zrážok. Hladina spodnej vody je dôležitá predovšetkým pri výsadbách v blízkosti vodných tokov.

Mikroklíma

Pojmom mikroklíma označujeme klímu v uzatvorených priestoroch. Prvkami mikroklímy sú teplota a vlhkosť vzduchu i slnečné žiarenie.

Mikroklímu v urbanistickom útvere ovplyvňujú výška zástavby, šírka ulíc a námestí, použitý stavebný materiál na budovy či komunikácie a objekty so škodlivými exhalátmi.

Klíma a mikroklíma v konkrétnej oblasti určuje výber drevín v danej lokalite.

Pôda

Požiadavky drevín na pôdu sú veľmi rozdielne. Pomocou vhodných agrotechnických úkonov však vieme pôdne prostredie do veľkej miery ovplyvniť. Pri pôde si všímame najmä obsah živín i humusu, reakciu pôdy a jej štruktúru. Väčšina rastlín sa dokáže prispôbiť podmienkam, no ovplyvní to ich rast a vývoj.

1.2 Funkcia zelene

Sadovnícka a krajinárska tvorba **upravuje životné prostredie**, ktoré je pre ľudí veľmi dôležité. Má **estetický, prírodný, hygienický a kultúrno-spoločenský význam**. Pôsobí na myslenie ľudí, na ich spokojnosť, regeneráciu fyzických aj psychických síl. Prostredie vplýva aj na vzťah ľudí k prírode. Obyvatelia mestských sídlisk hľadajú útočisko v rekreačných, chatových a záhradkárskejších osadách alebo aj v bývaní v dedinách.

1.2.1 Estetický význam zelene

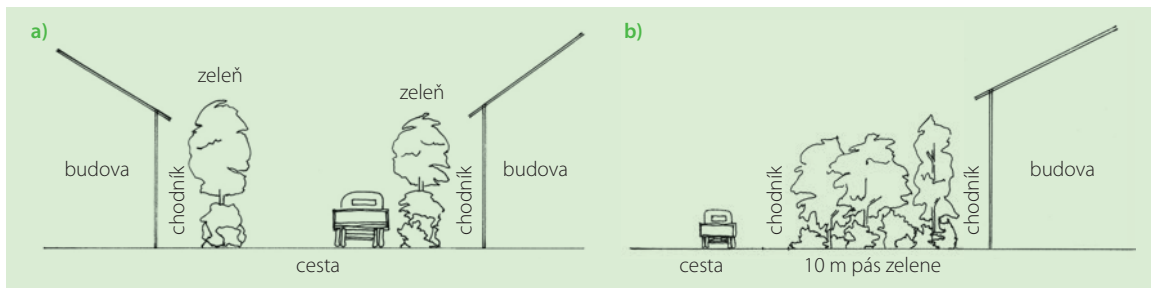
Zeleň (stromy, kry, kvety či trávne porasty) dotvára prostredie a esteticky modeluje krajinu. Mnohoročné stromy a kry menia počas svojho rastu a vývoja tvar (výšku i šírku) a stávajú sa dôležitou dominantou daného prostredia. Rozličné tvary korún (rozložené, previsnuté, štíhle), tvar, kresba a farba listov i vôňa kvetov skrývajú veľa estetických hodnôt. Zeleň aj *doplňa a zvyrazňuje architektúru stavieb a zakrýva stavebné i architektonické nedostatky objektov*.

1.2.2 Zdravotný význam zelene

Zeleň **ozdravuje ovzdušie**. Pri asimilácii spotrebujú rastliny veľké množstvo oxidu uhličitého a vylučujú kyslík. Vylučovaním kyslíka sa urýchľuje jeho obeh v prírode. Rastliny aj pohlcujú choroboplodné zárodky. Medzi najúčinnnejšie „pohlcovače“ patria ihličnany. Z listnatých stromov sú účinné orechy, hrušky,

▲ Obrázok 1

Bordovočervená farba divého viniča vynikne v jesennom období. Celkový dojem ruší nevhodne umiestnený kôš na odpadky.

▲ **Obrázok 2**

Zeleň pohlcuje hluk na ulici.

bresty, hlohy atď. Tieto dreviny vylučujú do ovzdušia estery, živice, silice, terpény a fytoncidy, s čím súvisí aj schopnosť odpudzovať hmyz (napr. orechy odpudzujú muchy). Porasty znižujú aj rádioaktivitu. Čistotu ovzdušia zabezpečuje zeleň aj **pohlcaním prachu**. Porasty drevín a trávniky pôsobia ako filter, dôležitý najmä v okolí prašných ciest a priemyselných závodov. Najväčší sedimentačný účinok majú rozličné vysoké porasty drevín kombinované s trávnikovými plochami. Zdravotne významný je aj vplyv zelene na **znižovanie hlučnosti**. Hluk dráždi nervovú sústavu, namáha sluchové ústroje a ruší odpočinok, čím zvyšuje únavu. Zvukové vlny sa na čiastočne priepustných prekážkach mnohonásobne triešťa a ich účinok sa zmierňuje. Hluk pohlcuje najmä stromová zeleň. Listnaté stromy pohlcujú 26 % zvukovej energie a 74 % odrážajú a rozptyľujú. Nevýhodou je, že protihlukový účinok sa veľmi znižuje v období vegetačného pokoja. Dokonalý účinok majú iba dostatočne široké pásy zložené z vyšších a nižších drevín. Pri nedostatočnom priestore alebo vyššej úrovni hluku sa musia budovať technické protihlukové steny alebo zemné valy v kombinácii s porastmi.

1.2.3 Psychický a rekreačný význam zelene

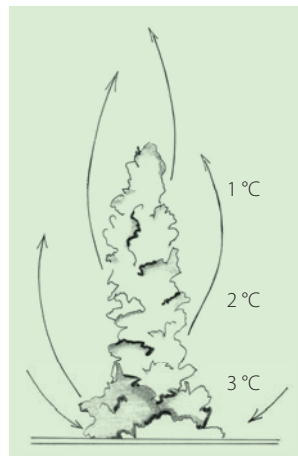
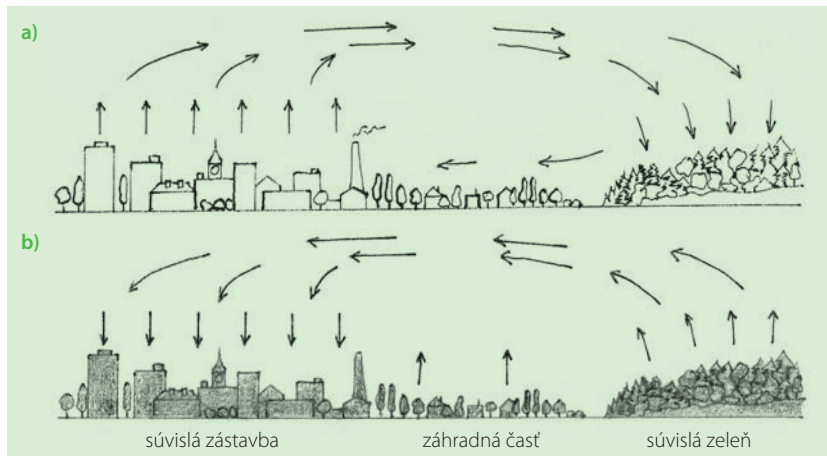
Priaznivé účinky zelene na organizmus človeka sú známe. Prechádzka upraveným parkom alebo pobyt v lese vyvoláva príjemný pocit a dobrú náladu. Zeleň pôsobí priaznivo na všetky zmysly. Na unavený zrak pôsobí dobre zelená farba. Pestrá farba kvetov, striedanie svetla a tieňa povznáša náladu. Ticho, šum lístia a vody i spev vtáctva pôsobia upokojujúco na sluch a nervy. Vôňa kvetov, lístia i pokosenej trávy, čistý a svieži vzduch pôsobia osviežujúco na čuch.

1.2.4 Mikroklimatický význam zelene

Klíma je najdôležitejší faktor životného prostredia, ktorý ovplyvňuje vegetáciu. Naopak, vegetácia je činiteľ, ktorý dokáže tieto prírodné faktory prostredia ovplyvňovať. V súčasnosti je výsadba zelene z dôvodu jej mikroklimatického významu jedným z kľúčových opatrení v procese adaptácie životného prostredia na zmenu klímy.

Teplota a vlhkosť vzduchu

Rozdiely teploty vzduchu medzi parkovými plochami a plochami bez zelene dosahujú 3 – 9 °C a relatívna vlhkosť vzduchu 15 – 30 %. Popínavé dreviny znižujú teplotu vzduchu o 1 – 3 °C. Veľmi priaznivo pôsobí aj tieň stromov. V noci zasa vegetácia zabraňuje rýchlemu vyžarovaniu a stratám tepla. Rastliny

v dôsledku **transpirácie zvyšujú vzdušnú vlhkosť**. Vlhkosť vzduchu je pri trávnom poraste 20-krát vyššia. Rastliny spomaľujú odtok vody po povrchu pôdy, čím umožňujú dokonalejšie vsakovanie vody do pôdy, a tým ovplyvňujú aj obeh vody. Vzdušná vlhkosť má veľký vplyv na tepelnú rovnováhu človeka a pobyt v zeleni vyvoláva príjemný pocit.

Prúdenie vzduchu

Zeleň (stromy, kry, trávnik) môže prúdenie vzduchu nielen zmierniť, ale do určitej miery aj sama vytvárať. Pohyb vzduchu vzniká na základe rozdielnej teploty pôdy a rastliny. Pôda premieňa pohltené slnečné žiarenie na teplo. Rastlina pri asimilácii a transpirácii spotrebúva tepelnú energiu. Tento proces spôsobuje v bezprostrednom okolí rastlín ochladenie až o 3,5 °C. Chladný vzduch je ťažší, klesá dole a vytláča teplý vzduch do strán. Na jeho miesto prichádza vzduch obohatený o kyslík a k rastlinám stúpa zasa vzduch s obsahom oxidu uhličitého, vydýchaný ľuďmi a živočíchmi. Tak vzniká **vertikálne prúdenie vzduchu**. Vertikálne prúdenie a ním vyvolaná výmena vzduchu vzniká aj medzi útvarmi zelene a zástavbou.

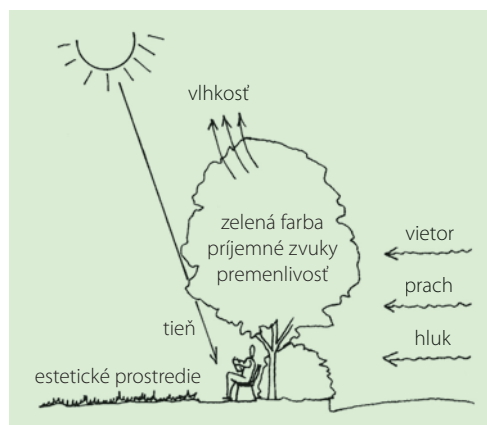
Pásky drevín zmierňujú a usmerňujú **horizontálne prúdenie vzduchu** – vetry. Tým, že dreviny sú polopriepustné, ovplyvňujú rýchlosť vetra až na vzdialenosť rovnajúcu sa päťnásobku ich výšky. Nepriepustné prekážky majú väčší účinok, ale kratší dosah.

◀ Obrázok 3

- a) prúdenie teplého a studeného vzduchu cez deň,
b) prúdenie teplého a studeného vzduchu v noci

▲ Obrázok 4

Pohyb vzduchu v okolí stromu vzniká na základe rozdielnej teploty pôdy a rastliny. Chladný vzduch je ťažší, klesá dole a vytláča teplý vzduch do strán.

1.2.5 Kultúrno-spoločenský význam zelene

V spoločenskom živote ľudí zohráva zeleň oddávna dôležitú úlohu. V posvätných hájoch sa vykonávali náboženské obrady, v nádherných parkoch šľachty sa odohrávali významné spoločenské slávnosti. V prírode, na dedinských námestiach a v parkoch sa konali ľudové veselice. Z literatúry sa dozvedáme o priebehu osláv svätajánskych nocí. Potreba pobytu v prírode stále stúpa. Príjemné, esteticky upravené prostredie so zeleňou pôsobí aj na vkus človeka. Zeleň má aj **výchovný význam**. Ak sa s ňou človek stretáva denne, všima si život rastlín,

▲ Obrázok 5

Komplexný mikroklimatický účinok zelene

► **Obrázok 6**

Vegetačná priestorová
clona zo stromov
a krov

hodnotí ich krásu, zaujíma sa o ich názov či pestovanie. V konečnom dôsledku bude rastliny chrániť, ošetrovať a rozvíjať svoj vzťah k prírode.

1.2.6 Ekologická a ochranná funkcia zelene

Ekologická a ochranná funkcia zelene je dominantná v krajine, ktorá využíva pôsobenie zelene na okolité prostredie (pôdu, vodu, vzduch) a využíva **proti-eróznú, protilavínovú, brehoochrannú, vodohospodársku a protiimisnú** funkciu zelene. Vytvárame ňou aj priestor pre život rastlín a živočíchov.

1.2.7 Hospodárska funkcia zelene

Hospodárska funkcia zelene spočíva v materiálnom využívaní hodnôt zelene. Klimatické i ekologické činitele, ktoré pôsobia priamo na zvyšovanie úrodnosti pôdy a zväčšovanie zásob vody v nej, sme už uviedli. Najvýraznejšie sa táto funkcia prejavuje v poľnohospodárskej a lesnej krajine a predstavuje ťažbu dreva, spracovanie kôry, zber kvetov i plodov. Prúty z vrby sa využívajú na pletenie košíkov. Listy a kvety mnohých okrasných drevín sa využívajú zasa vo farmaceutickom priemysle.

Krajinná zeleň, lesy, remízky a vetrolamy poskytujú prostredie pre život užitočného vtáctva, ktoré vykonáva neoceniteľnú službu pri ochrane poľnohospodárskych plodín.

Otázky a úlohy

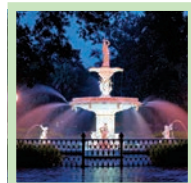
1. Charakterizujte ekologický a ochranný význam zelene a aplikujte na súčasný stav u nás a vo svete.
2. Vysvetlite vplyv zelene na klimatické činitele.
3. Vysvetlite, ktoré klimatické činitele a akým spôsobom určujú výber drevín pre určitú lokalitu.
4. Ktoré hygienické hodnoty ovplyvňuje zeleň? Uveďte príklady.

2. HISTORICKÝ VÝVOJ ZÁHRADNÉHO UMENIA

Dejiny sadovníckej tvorby treba chápať v súvislosti so spôsobom života, kultúry, civilizácie a ideí.

Každá zmena materiálnych podmienok prinášala so sebou zmenu názorov, čo sa prejavilo aj na spoločenskom zriadení. Spoločensko-politické, hospodárske i náboženské pomery sa odrážali v stavebnej architektúre a tá zasa ovplyvňovala záhradnú architektúru. Štúdium dejín záhradnej architektúry napomáha riešenie súčasných kompozícií a iných problémov. Služi aj na zachovanie, resp. obnovenie historických záhrad. Z hľadiska chronologického prístupu k dejinným udalostiam rozdeľujeme históriu civilizácie na **pravek**, **starovek**, **stredovek** a **novovek**. Na základe toho hovoríme o záhradách staroveku, stredoveku atď.

Maďarský botanik Raymund Rapaics pri spracúvaní vývoja záhrad na území Uhorska vychádzal zo zásad periodizácie slohového vývoja. Pre Uhorsko ustálil tieto typologické skupiny:

1. stredoveké kláštorne záhrady,
2. stredoveké hradné záhrady,
3. záhrady kvetinových tabúl – parterové záhrady,
4. francúzske záhrady,
5. sentimentálne parky,
6. dendrologické parky,
7. krajinárske kvetinové záhrady,
8. moderné záhrady,
9. verejná zeleň.

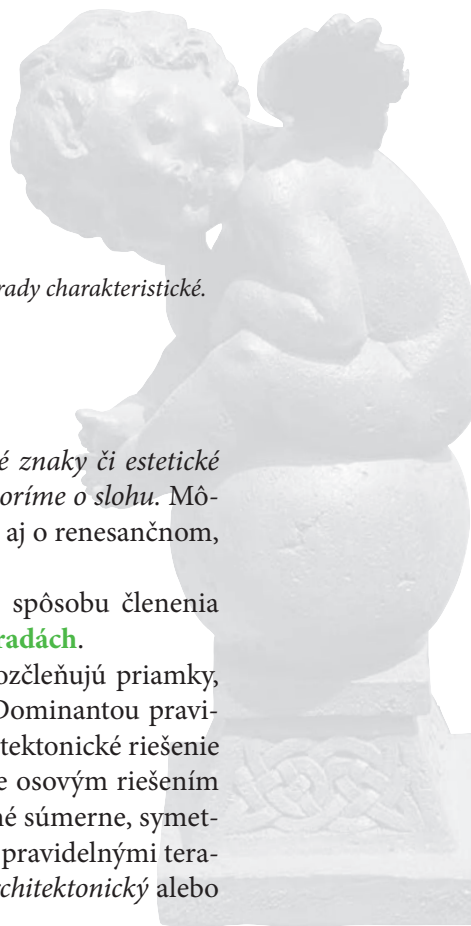
Tieto typologické skupiny sa používajú veľmi málo, aj keď sú pre záhrady charakteristické.

Záhradný sloh

So zreteľom na spôsob usporiadania prvkov, použité určité znaky či estetické pravidlá, ktoré charakterizujú určité obdobie alebo národ, hovoríme o slohu. Môžeme teda hovoriť o pravidelnom a nepravidelnom slohu, ale aj o renesančnom, barokovom, francúzskom, talianskom a iných slohoch.

Pri charakterizovaní záhrad vychádzame najčastejšie zo spôsobu členenia pôdorysu a hovoríme o **pravidelných a nepravidelných záhradách**.

Pravidelné záhrady majú geometrický základ. Plochu rozčleňujú priamky, geometrické obrazce a oblúky. Tvar je nadriadený funkcii. Dominantou pravidelných parkových úprav býva spravidla budova. Na jej architektonické riešenie nadväzuje okolitá úprava. Sloh parkovej úpravy sa vyznačuje osovým riešením podľa jednej alebo viacerých osí. Všetky prvky sú usporiadané súmerne, symetricky. Terén je rovný. Ak sa vyskytne kopcovitý terén, rieši sa pravidelnými terasami a schodiskami. Pravidelný parkový sloh sa nazýva aj *architektonický* alebo *geometrický sloh*.

Nepravidelné záhrady kopírujú, napodobňujú prírodu a dostali pomenovanie **prírodno-krajinárske**. Plocha je členená nepravidelne, cesty aj chodníky v záhrade vedú účelovo. Majú vždy priviesť k dominante (budove) alebo k nejakému zaujímavému prvku (odpočívadlu, jazeru, soche, priehľadu). Dominantná býva vegetácia. Do trávinatej plochy sú vložené solitéry alebo skupiny drevín. Kvetinové záhony sú menej podstatné, ale sú nepravidelné tiež. Takisto terén je modelovaný nepravidelne. Park založený v nepravidelnom slohu sa veľmi podobá voľnej prírode. Najväčší rozkvet dosiahol tento sloh v Anglicku, a preto sa často označuje ako „anglický sloh“.

Slohová čistota záhrad a parkov

V súčasnosti nájdeme málo záhrad a parkov, v ktorých by sme mohli jednoznačne určiť záhradný sloh. Záhrady podliehali viac móde (na rozdiel od stavebnej architektúry) a viac sa rekonštruovali. V parkoch i v záhradách nájdeme najčastejšie obidva slohy alebo aj pozostatky z rôznych slohových období. Táto skutočnosť dala podnet na nové označenie slohu – *zmiešaný sloh*.

2.1 Záhrady staroveku

S vývojom ľudskej spoločnosti sa vyvíjala aj kultúra bývania a skrášľovania nielen interiéru, ale aj exteriéru. V obdobiach, keď vládli priaznivé spoločensko-politické pomery, venovala sa zvýšená pozornosť spoločenskému životu. Život z interiéru sa prenášal do exteriéru. Vďaka zachovaným pamiatkam sa dozvedáme už o záhradách v staroveku. Starovek sa nazýva obdobie, ktoré sa začína objavom písma v 4. tisícročí pred n. l. a končí sa pádom Rímskej ríše v roku 476 n. l. Starovek sa z pohľadu dejín záhradného umenia rozdeľuje na kultúrne oblasti:

- **orientálnu oblasť:** egyptské, asýrske, novobabylonské, perzské, fenické a indické záhrady,
- **východoázijskú oblasť:** čínske a japonské záhrady,
- **európsku oblasť:** grécke a rímske záhrady.

*Rozdelenie staroveku na kultúrne oblasti nie je slovne a výrazovo jednotné, aj keď význam je rovnaký. Niektorí autori používajú rozdelenie na kultúrne oblasti: **nílska oblasť** – Egypt, **mezopotámska oblasť** – asýrska, novobabylonská a perzská oblasť, **stredoázijská oblasť** – India, **východoázijská oblasť** – Čína a Japonsko, **egejská, európska oblasť** – najmä grécka a rímska oblasť.*

V prvých záhradách sa pestovali iba úžitkové rastliny – ovocné stromy a zeleň. Určitou výnimkou boli posvätné stromy, vonné a liečivé rastliny. Vysádzali sa najmä v okolí chrámov a v priestoroch hradov. V záhradnom umení najviac vynikli Egypťania, Peržania, Indovia, Sumeri, Asýrčania, Babylončania, Feničania a Židia.

2.1.1 Charakteristika orientálnych starovekých záhrad

Orientálne staroveké záhrady mali určité spoločné znaky. Všetky záhrady mali pravidelný tvar, boli ohraňované plotom, ktorý bol postavený z rozličného materiálu a mal rozličnú výšku. Uprostred záhrady bola zakomponovaná voda (bazén, fontána, kaskáda). Rozčlenenie záhrady na menšie geometrické tvary sa dosiahlo cestami, vodnými priekopami, záhonmi a živými plotmi. Na vysádzanie sa používali palmy, vavríny, figovníky, akácie, cyprušteky, citrónovníky, granátové jablká, myrty, jazmíny, ruže, platany a pod. Významnou súčasťou záhrad boli záhradné pavilóny, altány, arkády, terasy so schodiskami a plastiky.

Egyptské záhrady

Základ egyptských záhrad tvoril závlahový systém. Uprostred záhrady sa nachádzal bazén, niekedy taký veľký, že sa v ňom dalo prevážať na lodkách. Plochu členili pravouhlé cesty a chodníky do obdĺžnikov. Záhradu ohraňoval rozlične vysoký múr. Vstupovalo sa do nej cez **portál** (ozdobnú vstupnú bránu). Bohatá vegetácia vytvárala potrebný tieň a poskytovala aj jedlé plody a drevo.

Egyptský kánon kombinuje pôdorys s nárysom na jednom výkrese. Predmety, ktoré sa v skutočnosti nachádzajú za sebou, sa kreslia nad seba.

▼ **Obrázok 7**
Pôdorys egyptskej záhrady

